

Stages of Designing A System for Improving the Mechanism for the Development of Valeological Competence in Future Teachers

Sardorkhon Kuvondikov

Doctor of Philosophy and Pedagogical Sciences, Professor
National Pedagogical University of Uzbekistan Named After Nizami

Abstract

This article used the criteria and indicators for the development of the competence of civil and national pride in future teachers as indicators of the assessment of upbringing in the introduction of the “concept of continuous spiritual education”. As a result, the possibility of diagnosing future educators in student’s readiness to form a competence of national pride has increased. These proposals made it possible to prepare future educators for educational activities, to develop an active civic position in them..

Keywords Consciousness of national pride, patriotic worldview, spiritual-moral, civil-patriotic, military-patriotic, sports and patriotism, pedagogy.

Introduction

Talabalik – shaxsning kasbiy shakllanishi va ma’naviy kompetentligining rivojlanishi nuqtai nazaridan muhim yosh davri. Mazkur yosh davri o‘zining alohida ehtiyojlari, shaxsning sifat jihatdan o‘zgarishi, psixik hayotning o‘ziga xosliklarining mavjudligi bilan tavsiflanadi. Biz o‘z tadqiqotimizda mazkur yosh davrining quyidagi o‘ziga xosliklariga e’tiborimizni qaratdik: yoshlar o‘zlarining rejalarini tuzib, mustaqil hayot tarzini belgilab va biror-bir kasbni o‘zlashtirishga harakat qila boshlaydi. Yoshlar nafaqat o‘zini katta hayotga qadam qo‘yayotganligini tasavvur qiladi, balki unda haqiqattan ishtirok etadi.

Yoshlar uchun bo‘lg‘usi kasbiy intilish (kelajakni xayol, tasavvur va istaklar orqali tasavvur qilish) va emotsional qoniqmaslikni yuzaga keltirib chiqaradigan mavjud holatga qo‘shila olmaslik xos hisoblanadi.

Tadqiqot ob’ekti bilan bog‘liqlikda pedagogning kasbiy faoliyati, Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashning o‘ziga xosliklariga ham tavsif berib o‘tamiz hamda Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash tuzilmasida kognitiv kompetentlikning o‘rni va rolini bayon etamiz.

Bir qator olimlar (V.V.Krayevskiy [Error! Reference source not found.], Ye.A.Kryukova [Error! Reference source not found.], V.V.Serikov [Error! Reference source not found.]) tomonidan kasbiy ta’lim jarayoniga yangicha yondashuvni qaror toptirish yo‘llari va ularning mohiyati borasidagi tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ular o‘z ishlarida kasbiy pedagogik ta’limning asosiy vazifasi, o‘qituvchining mavjud ilmiy bilimlar bilan qurollantirishdangina iborat emas,

balki uning shaxs sifatida o'z mavqeini belgilab olishi, o'zligini anglashi, ijtimoiy muhitga nisbatan munosabatini shakllantirishda yordam berishi lozim bo'lgan vosita sifatida qaraydilar. Ta'lim oluvchilarga bilim berishda o'z fikrini yoqlash, mavhumlik va avtoritar mavqeni egallashga urinish hissidan xalos bo'lishni ta'minlash lozim bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-pedagogik tayyorgarligining yuqori darajada bo'lishiga erishish quyidagi holatlarda mavjudligini taqozo etadi: o'qituvchining kasbiy va shaxsiy shakllanish darajasi bu yo'lda tashkil etilgan jarayonning umumiy mohiyatini yorituvchi pedagogik tizim samaradorligiga chambarchas bog'liq; o'qituvchining kasbiy jihatdan shakllantirishni ta'minlovchi jarayonlarining tashkiliy boshqaruvi maqsadga muvofiq tarzda takomillashib boradi. N.Muslimovning fikricha, kasbiy shakllanish – shaxs kamolotining muhim jihatlaridan biri bo'lib, shaxsning faqatgina mehnat va kasbiy faoliyatni tanlash bilan bog'liq ehtiyoj va qiziqishlarini ifodalaydi (umumiy rivojlanish barcha ehtiyojlar majmuasini, uning borliqqa, atrofdagilarga, o'ziga nisbatan munosabatlari tizimini ifoda etadi) [**Error! Reference source not found.**].

N.M.Egamberdiyeva talabalarni shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirish nuqtai nazaridan “kasbiy etuklik” tushunchasini qo'llashni taklif etadi va uning mohiyatini quyidagi tarzda talqin etadi: kasbiy etuklik (professionallashuv) ta'limni shunday yo'naltirilganligiki, unga ko'ra talabalar tomonidan kasbiy faoliyatning qadriyatli mazmunining aniqlanishi hamda qabul qilinishi, talabaning o'zini mazkur faoliyatning sub'yekti sifatida anglashi, o'zining kasbiy rivojlanishi, shu bilan birga ish martabasidan kelib chiqib maqsadlarini rejalashtirishi va unga erishish usullariga egalik qilishi zarur bo'ladi [**Error! Reference source not found.**].

A.S.Valeyev, A.V.Grishinlarning fikricha, kasbiy ta'lim rivojida Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning ko'p bosqichli (bakalavr, magistr) tizimiga o'tilishi bilan bog'liqlikda kasbiy ta'limning texnokratik paradigmasidan ijtimoiy va shaxsiy yo'naltirilgan modeliga o'tish yo'nalishlari aniqlashtirildi [**Error! Reference source not found.**].

A.V.Reprinsev o'qituvchini kasbiy tarbiyalashning asosiy g'oyalari sifatida uning kasbiy-pedagogik madaniyatini shakllantirishda o'qituvchining nafaqat madaniyat sub'yekti, balki ob'yekti, u nafaqat yangi avlod madaniyatini shakllantiradi, balki uning o'zi ham mazkur jarayon mahsuli ekanligini alohida ta'kidlab o'tadi [**Error! Reference source not found.**].

Tadqiqot ob'yekti sifatida Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishi bu ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik-pedagogik, texnologik hamda maxsus bilimlarning ochiq, o'zini-o'zi rivojlantiruvchi tizimi bo'lib, u davr talabi hamda tadqiqotlar natijalari asosida mazmunan o'zgarib, uzluksiz ravishda mazmunan boyib boradi.

O'zbekiston uzluksiz ta'limining 110000 – Pedagogika ta'lim sohasining Davlat ta'lim standartida bitiruvchilarning kasbiy faoliyatining asosiy turlari va ularga qo'yiladigan umumiy malaka talablari quyidagicha belgilab berilgan [116]:

pedagogik faoliyatida:

ta'lim mazmunini belgilash tamoyillari va mezonlariga rioya etish, o'quv materiallarini tanlash va tizimlashtirishga doir integrativ yondashuvlarni hisobga olish, o'quv materiallarini modellashtirish;

yaxlit pedagogik jarayonning umumiy qonun, qonuniyat va tamoyillariga amal qilish, ta'lim-tarbiya jarayonida gnoseologik, tashkiliy, psixologik, didaktik, sotsiologik va kibernetik qonuniyatlarning uyg'unligiga erishish;

ta'lim-tarbiya jarayoni tarkibiy qismlari (maqsad, natija, mazmun, shakl, metod va vosita)ning o'zaro aloqadorligi va umumiylikini hisobga olish;

ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning asosiy va yordamchi shakllaridan unumli foydalanish; o'quvchilarning bo'sh vaqtini samarali tashkil etish va o'tkazish;

ta'lim tizimini axborotlashtirish jarayonida o'quvchilarning kreativ salohiyatini shakllantirish;

ta'lim-tarbiyaning xilma-xil metodlarini, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni oqilona tanlay olish, ijodiy yondashuv asosida metod va texnologiyalarni milliy mentalitetga mosligini ta'minlash qobiliyatlariga ega bo'lishlari kerak;

ilmiy-tadqiqot faoliyatida:

ilmiy-tadqiqot institutlari va ilmiy markazlarda ta'lim yo'nalishlaridagi fanlar va ularni o'qitish metodikasiga oid mavzularda tadqiqot olib borishda ishtirok etish;

Internet tarmog'ida eng yangi ilmiy yutuqlar haqidagi ma'lumotlarni maqsadga yo'nalgan holda qidirish va topish;

ta'lim yo'nalishlaridagi fanlarga oid ilmiy to'plamlar, mahalliy va chet el ilmiy-tadqiqot yutuqlarini o'rganish;

ilmiy-tadqiqot ishlanmalarini tayyorlash, soha adabiyotlari ekspertizasini amalga oshirishda qatnashish;

ma'lumotlarni jamlash, qayta tayyorlash, mavzu bo'yicha ilmiy ma'lumotlarni tizimli tahlil qilishda ishtirok etish;

tadqiqot natijalari va ishlanmalarini tatbiq qilishda ishtirok etish qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak; ma'naviy-ma'rifiy faoliyatida:

ma'naviy-ma'rifiy ishlarni rejalashtira olishi, uni tashkil etish metodikasini egallash, o'quvchilar ongiga milliy istiqlol g'oyasini singdirish;

o'quvchilarda mafkuraviy va axborot xurujlariga qarshi immunitetni yuzaga keltirish metod va texnologiyalarini bilishi;

globallashtirish sharoitida kechayotgan jarayonlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni va ta'siri hamda tushuntirish ishlarini olib borish;

mahallalarda ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha individual suhbat o'tkazish;

milliy urf-odat va marosimlarni o'tkazishda, umuminsoniy qadriyatlar, mehr-muruvvat, bag'rikenglik, milliy g'urur, sadoqat kabi yuksak insoniy fazilatlarini ochib berish qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak;

tashkiliy-boshqaruv faoliyatida:

pedagogik va axborot texnologiyalardan foydalangan holda ishlab chiqarish jarayonlarini monitoringi va sifatini baholash mexanizmlarini ishlab chiqish;

atrof-muhitni muhofaza qilish va mehnat xavfsizligi talablariga mos kelishi borasida ishlab chiqarish jarayonlarini nazorat qilish;

jamoada ijtimoiy va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish va boshqarish;

fikrlar har xil bo'lgan sharoitda to'g'ri qaror qabul qilish;

bajarayotgan faoliyati bo'yicha ish rejasini tuzish, nazorat qilish va amalga oshirilgan ishning natijalarini baholash qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishidan qat'iy nazar bo'lajak o'qituvchi kasbiy faoliyati oldiga qator vazifalar qo'yiladi:

ekologik – kasbiy faoliyatga salbiy ta'sirlarni kamaytirish;

o'quv – uzluksiz kasbiy ta'lim va mustaqil ta'lim (kasbiy muammolarning echimini topish uchun foydalaniladigan axborotlarni izlash, tahlil etish va saqlash);

ijtimoiylashuvga doir – ijtimoiy aloqalarni o'rnatish; ish natijalarini prognoz qilishda inson omilini hisobga olish.

So'nggi yillarda ta'lim-tarbiya tizimidagi islohotlarda yoshlarning vatanparvarligini rivojlantirish, yuksak ma'naviy madaniyatini o'stirish uchun barcha ta'sirchan pedagogik mexanizmlardan foydalanishga urg'u berilmoqda. Intellektual rivojlangan yoshlar jamiyatning moddiy va ma'naviy kapitalini tashkil qiladi. Shu sababli, jamiyatimiz yoshlarini har tomonlama kamol toptirish, ularni o'z millati va Vataniga sadoqatli qilib tarbiyalash zarurdir.

Demak, jamiyatimizning bugungidek tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan pallasida yoshlarimizda, ularning juda salmoqli qismi bo'lgan oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy g'urur sifatini pedagogik tahlil qilish va baholash masalasi muhim pedagogik fenomen sifatida talqin qilinishi lozim. Shu bois, jamiyatimiz a'zolarining har birida, jumladan talabalarda ham o'zligini anglash, o'z Vataniga mehr-sadoqat tuyg'usini uyg'otish, ularni milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash zarurati oshib bormoqda. Bu esa, chinakam vatanparvar, yuksak ma'naviy madaniyatli shaxslarni tarbiyalash demakdir.

O'zbekiston Respublikasining har tomonlama taraqqiy topishi, islohotlardagi ijobiy dinamika yosh avlodning bilimi, zakovati, vatanparvarligi, ma'naviy madaniyat darajasining shakllanganligiga bog'liq. Shu bois ham, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning deyarli barcha nutqlari va asarlarida yoshlarning ma'naviyati, vatanparvarligi va tarbiya masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda, ayniqsa, uning "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" asarida keltirilgan quyidagi fikrlarida buni yaqqol ko'rish mumkin: "Har qaysi davlat, har qaysi millat nafaqat er osti va er usti boyliklari bilan, harbiy qudrati va ishlab chiqarish salohiyati bilan, balki birinchi navbatda o'zining yuksak madaniyati va ma'naviyati bilan kuchlidir" [Error! Bookmark not defined.].

Milliy g'urning umuminsoniyligi va ijtimoiy vazifalari uning ko'p qirrali ekanligi bilan bog'liq. Shaxsiy milliy g'urur Vatanga muhabbat, Vatanga sadoqat, uning manfaatlariga xizmat qilish, hatto fidokorlikka, uni himoya qilishga intilishdir. Milliy g'urur insonning dunyoqarashi, axloqiy ideallari, xulq-atvor me'yorlarida ifodalangan eng muhim, barqaror xususiyati vazifasini bajaradi.

References

1. Atadjanova Sh. Oilada o'spirin-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari: Pedagogika fanlari nomzodi. ... diss. – T., 2001. – 136 b.
2. Балагланов А.Р. Патриотическое воспитание младших школьников средствами изобразительного искусства: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Кострома, 2000. – 27 с.
3. Бейсембаева А.А. Патриотическое воспитание старшеклассников средствами казахского героического эпоса. Канд.пед.наук.....автореф. –Алматы: 2004. – 23 с.
4. Галиахметов И.Р. Патриотическое воспитания школьников и пути его совершенствования. – Казан, 2001. – С.61-62.
5. Горбова М.А. Воспитания патриотизма у старших классников игровыми формами турстко-краеведческой деятельности: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – М., 1999. – 24 с.

6. Ильин И.И. Формирование патриотических отношений у студентов: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Тамбов, 2003. – 24 с.
7. Иброхимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. – Тошкент, Ўзбекистон, 1996. – 139 б.
8. Каган М.С. Гражданское общество как культурная форма социальной системы // Социально-гуманитарные знания. – М., 2000. - №6. – С.49-50.
9. Калдыбекова А.С. Интернациональное воспитание учащихся в старших классах казахской школы в процессе изучения родной литературы (На материале казахских школ Республики Узбекистан): Дисс. ... канд.пед.наук. – Т., 1993. – 136 с.
10. Batirovich, T. A. (2022). Challenges and solutions to increase the efficiency of graphic education on the basis of interdisciplinary membership. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(1), 265-268.
11. Muxammedova, X. E. (2024). THE IMPACT OF INDUSTRY NOVEL IN CHARLOTTE BRONTE WORKS. *Science and innovation*, 3(Special Issue 2), 87-89.
12. Rifovna, T. G. (2022). The specificity of the school" rivoge"(development) in the development of the professional competence of the future primary education teacher. *Conferencea*, 478-480.
13. Тожибоева, Г. Р. (2022). Профессиональная компетентность учителя начальных классов. *World scientific research journal*, 2(1), 94-99.
14. Хамракулова, Б. А. (2024). Формирование глобального восприятия механизмов разработки педагогических технологий у будущих учителей. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (7), 167-175.
15. Караковский В.А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса. – М., 1993. – 80 с.
16. Каримбеков С. Военно-патриотическое воспитание учащихся старших классов в процессе преподавания литературы (на материале русской литературы): Дисс.канд.пе.наук. – Т., 1991. – 137 с.
17. Кирьякова А.В. Теория ориентации личности в мире ценностей. – Оренбург: Изд-во «Южный Урал», 1996. – 188 с.
18. Клименко И.М. Формирование патриотизма в процессе обучения истории и внеучебной работы: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Екатеринбург, 1999. – 22 с.